

C. IVLI CAESARIS COMMENTARIORVM DE BELLO GALLICO LIBER SEPTIMVS

El **Libro Séptimo** narra el enfrentamiento casi épico entre César y Vercingétorix (52 a.E.). La nueva y definitiva revuelta se inició en Cénabo, con la matanza de los comerciantes romanos afincados en la plaza. Al frente de la rebelión, posiblemente organizada por los druidas, se encontraba Vercingétorix, un líder con grandes dotes diplomáticas y militares. César tuvo que asegurar primero la defensa de la Narbonense, amenazada a lo largo de toda la frontera pero, al mismo tiempo, debía impedir que sus legiones fueran aniquiladas. Existía una buena estrategia por parte gala, pero fracasó y César se apresuró hacia Agedinco, dando un rodeo por el este que no esperaban sus enemigos. De esta manera, reunió en la plaza a dos legiones y esperó a las restantes. Todo ocurrió tan deprisa que Vercingétorix tuvo que recurrir a la estrategia de tierra quemada, pero aún así no evitó la toma de César de la ciudad de Avárico, que le procuró una ingente cantidad de provisiones. El asedio de la plaza exasperó a sus soldados: tal es, al menos, la justificación esgrimida por César por la matanza de sus habitantes. Ya a la ofensiva, el siguiente paso lo dio César en Gergovia y constituyó el primer gran fracaso en suelo galo, aunque su relato apenas lo deje traslucir: todas las culas recaen en la indisciplina y presunción de sus soldados. Las consecuencias de la derrota fueron importantes: César emprendió el camino de vuelta a la Narbonense perseguido por la gran coalición gala y sus antiguos socios, los heduos. Vercingétorix cayó sobre el ejército pero sufrió una destacable derrota, propiciada principalmente por la caballería y la infantería ligera que César había hecho traer desde el otro lado del Rin. Ahora eran los galos los que se veían obligados a huir. Vercingétorix se dirigió a Alesia, donde tendría lugar la batalla final. Se ha pensado que Alesia era en realidad una trampa tendida a César que tenía como objetivo atraparle entre el ejército de Vercingétorix en la plaza y el proveniente del exterior. Si falló fue por la tardanza de este último. Por contra, algunos creen que fue todo lo contrario: César simuló su retirada a la Narbonense para después obligar a los galos a retroceder hasta Alesia, donde les atraparía en una ratonera. Y así fue: César rodeó la plaza con un doble sistema de fortificaciones que le permitió mantener el asedio y rechazar al tiempo cualquier agresión del exterior. Hasta tres ataques lanzaron los galos a ambos lados de la empalizada, pero los romanos, son sufridísimos apuros, salieron ilesos de todos. Las tropas de refuerzo galas se dispersaron y dejaron a su suerte a Vercingétorix. Éste evitó una nueva masacre entregándose en persona a finales del 52.

El relato de César acaba bruscamente en este punto, sin ninguna conclusión final y tampoco insertando el contrapunto adecuado a la breve introducción del libro I. hay, de hecho, un **Libro Octavo**, que se ocupa de las campañas del 51 contra los carnutes y los belóvacos. Su autor, Hircio, disponía como "jefe de la secretaría" de César de suficiente documentación para llevar a cabo la tarea, además de informes remitidos por César y de otros más. Se afirma en su comienzo que toda la Galia estaba sometida y en su final que César lo había conseguido combinando rigor y benevolencia, premios y castigos. Persistían, no obstante, algunos focos de resistencia. El más importante de ellos, Uxeloduno, sufrió un castigo terrible por retardar la pacificación total hasta el año 50, momento en que César podía verse desposeído de sus poderes. Al cabo de aquellos ocho años de guerras, César había logrado, en palabras Jehne: "su consagración como fenómeno excepcional". "Como tantas otras veces en su vida, también ahora se encaminaba hacia una decisión en la que se jugaba el todo por el todo: o se convertía en cónsul y, previsiblemente, en el hombre más poderoso del Imperio Romano, o sería ignominiosamente expulsado de la clase dirigente y tendría que esperar el fin de sus días en cualquier rincón del Imperio. La lucha entre César y sus adversarios estaba llegando al punto decisivo." La guerra civil estaba a punto de llegar.

[1] Quieta Gallia, Caesar, ut constituerat, in Italiam ad conventus agendos proficiscitur. Ibi cognoscit de Clodii caede [de] senatusque consulto certior factus ut omnes iuniores Italiae coniurarent, delectum tota provincia habere instituit. Eae res in Galliam Transalpinam celeriter perferuntur. [...].

[4] Simili ratione ibi Vercingetorix, Celtilli filius, Arvernus, summae potentiae adulescens, cuius pater principatum Galliae totius obtinuerat et ob eam causam, quod regnum appetebat, ab civitate erat interfectus, convocatis suis clientibus, facile eos incendit. Cognito eius consilio, ad arma concurritur. *Prohibetur ab Gobannitione, patruo suo, reliquisque principibus, qui hanc temptandam fortunam non existimabant*; expellitur ex oppido Gergovia; non destitit tamen atque in agris habet dilectum egentium ac perditorum. Hac coacta manu, quoscumque ex civitate adit ad suam sententiam perducit; hortatur ut communis libertatis causa arma capiant, magnisque coactis copiis, adversarios suos, a quibus paulo ante erat eiectus, expellit ex civitate. "Rex" ab suis appellatur. Dimittit quoqueversus legationes; obtestatur ut in fide maneant. Celeriter sibi Senones, Parisios, Pictones, Cadurcos, Turonos, Aulercos, Lemovices, Andos reliquosque omnes, qui Oceanum attingunt, adiungit: omnium consensu ad eum defertur imperium. Qua oblata potestate, omnibus his civitatibus obsides imperat, certum numerum militum ad se celeriter adduci iubet, [...].

[5] [...] celeriter coacto exercitu, Lucterium Cadurcum, summae hominem audaciae, cum parte copiarum in Rutenos mittit; ipse in Bituriges proficiscitur. Eius adventu Bituriges ad Haeduos, *quorum erant in fide*, legatos mittunt subsidium rogatum, quo facilius hostium copias sustinere possint. Haedui de consilio legatorum, quos Caesar ad exercitum reliquerat, copias equitatus peditatusque subsidio Biturigibus mittunt. Qui cum ad flumen Ligerim venissent, quod Bituriges ab Haeduis dividit, paucos dies ibi morati neque flumen transire ausi domum revertuntur legatisque nostris renuntiant se Biturigum perfidiam veritos revertisse, [...]. Bituriges eorum discessu statim cum Arvernibus iunguntur.

[6] His rebus in Italia Caesari nuntiatis, cum iam ille urbanas res virtute Cn. Pompei commodiorem in statum pervenisse intellexeret, in Transalpinam Galliam profectus est. Eo cum venisset, magna difficultate adficiebatur, qua ratione ad exercitum pervenire posset. [...].

[8] His rebus comparatis, represso iam Lucterio et remoto, quod intrare intra praesidia periculosum putabat, in Helvios proficiscitur. Etsi mons Cevenna, qui Arvernos ab Helviis discludit, durissimo tempore anni altissima nive iter impediabat, tamen, discussa nive sex in altitudinem pedum atque ita viis patefactis, summo militum labore ad fines Arvernorum pervenit. *Quibus oppressis inopinantibus, quod se Cevenna ut muro munitos existimabant, ac ne singulari quidem umquam homini eo tempore anni semitae patuerant, equitibus imperat ut quam latissime possint vagentur et quam maximum terrorem hostibus inferant*. Celeriter haec fama ac nuntiis ad Vercingetorigem perferuntur; [...].

[11] Altero die, cum ad oppidum Senonum Vellaunodunum venisset, *ne quem post se hostem relinqueret, quo expeditiore re frumentaria uteretur*, oppugnare instituit idque biduo circumvallavit; tertio die, missis ex oppido legatis de deditioe, arma conferri, iumenta produci, sescentos obsides dari iubet. Trebonium legatum, qui ea conficeret, relinquit. Ipse, ut quam primum iter faceret, Cenabum Carnutum proficiscitur; [...]. Huc biduo pervenit. Castris ante oppidum positus, diei tempore exclusus in posterum oppugnationem differt *quaeque ad eam rem usui sint militibus imperat* et, quod

oppidum Cenabum pons fluminis Ligeris contingebat, veritus ne noctu ex oppido profugerent, duas legiones in armis excubare iubet. Cenabenses paulo ante mediam noctem silentio ex oppido egressi flumen transire coeperunt. Qua re per exploratores nuntiata, Caesar legiones quas expeditas esse iusserat portis incensis intromittit atque oppido potitur, [...]. Oppidum diripit atque incendit, praedam militibus donat, exercitum Ligerem traducit atque in Biturigum fines pervenit.

[12] Vercingetorix, ubi de Caesaris adventu cognovit, oppugnatione destitit atque obviam Caesari proficiscitur. Ille oppidum Biturigum, positum in via, Noviodunum oppugnare instituerat. Quo ex oppido cum legati ad eum venissent *oratum ut sibi ignosceret suaeque vitae consuleret, ut celeritate reliquas res conficeret, qua pleraque erat consecutus*, arma conferri, equos produci, obsides dari iubet. Parte iam obsidum tradita, cum reliqua administrarentur, centurionibus et paucis militibus intromissis, qui arma iumentaque conquirerent, equitatus hostium procul visus est, qui agmen Vercingetorigis antecesserat. Quem simul atque oppidani conspexerunt [...], clamore sublato, arma capere, portas claudere, murum complere coeperunt. Centuriones in oppido, *cum ex significatione Gallorum novi aliquid ab eis iniri consili intellexissent*, gladiis dstrictis portas occupaverunt suosque omnes incolumes receperunt.

[13] Caesar ex castris equitatum educi iubet, proelium equestre committit: laborantibus iam suis, Germanos equites circiter CD summittit, quos ab initio habere secum instituerat. Eorum impetum Galli sustinere non potuerunt atque in fugam coniecti, multis amissis, se ad agmen receperunt. Quibus profligatis, rursus oppidani perterriti comprehensos eos, quorum opera plebem concitatam existimabant, ad Caesarem perduxerunt seseque ei dederunt. Quibus rebus confectis, Caesar ad oppidum Avaricum, quod erat maximum munitissimumque in finibus Biturigum atque agri fertilissima regione, profectus est, quod, eo oppido recepto, civitatem Biturigum se in potestatem redacturum confidebat.

[14] Vercingetorix, tot continuis incommodis Vellaunoduni, Cenabi, Novioduni acceptis, suos ad concilium convocat. *Docet longe alia ratione esse bellum gerendum atque antea gestum sit: omnibus modis huic rei studendum, ut pabulatione et commeatu Romani prohibeantur. Id esse facile, quod equitatu ipsi abundant et quod anni tempore sublevantur. Pabulum secari non posse; necessario dispersos hostes ex aedificiis petere: hos omnes cotidie ab equitibus deleri posse. Praeterea salutis causa rei familiaris commoda neglegenda: vicus atque aedificia incendi oportere [...]. Romanos aut inopiam non laturos aut magno periculo longius ab castris processuros; [...]. Praeterea oppida incendi oportere, quae non munitione et loci natura ab omni periculo sint tuta, neu suis sint ad detractandam militiam receptacula neu Romanis proposita ad copiam commeatus praedamque tollendam. Haec si gravia aut acerba videantur, multo illa gravius aestimare debere: liberos, coniuges in servitutem abstrahi, ipsos interfici; quae sit necesse accidere victis.*

[15] Omnium consensu hac sententia probata, uno die amplius XX urbes Biturigum incenduntur. Hoc idem fit in reliquis civitatibus: in omnibus partibus incendia conspiciuntur; *quae etsi magno cum dolore omnes ferebant, tamen hoc sibi solati proponebant, quod se prope explorata victoria celeriter amissa reciperatos confidebant*. Deliberatur de Avarico in communi concilio, *incendi placeret an defendi*. [...] Bituriges facile se loci natura defensuros dicunt, quod prope ex omnibus partibus flumine

et palude circumdata unum et perangustum aditum habeat. Datur petentibus venia, dissuadente primo Vercingetorige post concedente, et precibus ipsorum et misericordia vulgi. Defensores oppido idonei deliguntur.

[16] Vercingetorix minoribus itineribus Caesarem subsequitur et locum castris deligit paludibus silvisque munitum ab Avarico longe milia passuum XVI. *Ibi per certos exploratores in singula diei tempora quae ad Avaricum agerentur cognoscebat et quid fieri vellet imperabat.* Omnes nostras pabulationes frumentationesque observabat dispersosque, cum longius necessario procederent, adoriebatur magnoque incommodo adficiebat, [...].

[17] Caesar, castris ad eam partem oppidi positis, quae intermissa a flumine et a paludibus, ut supra diximus, angustum aditum habebat, aggerem apparare, vineas agere, turres duas constituere coepit: nam circumvallare loci natura prohibebat. De re frumentaria Boios atque Haeduos adhortari non destitit; quorum alteri, quod nullo studio agebant, non multum adiuvant; alteri non magnis facultatibus, quod civitas erat exigua et infirma, celeriter quod habuerunt consumpserunt. *Summa difficultate rei frumentariae adfecto exercitu tenuitate Boiorum, indiligentia Haeduum, incendiis aedificiorum, usque eo ut complures dies frumento milites caruerint et pecore ex longinquioribus vicis adacto extremam famem sustentarent, nulla tamen vox est ab eis audita populi Romani maiestate et superioribus victoriis indigna.* [...].

[18] Cum iam muro turres appropinquassent, ex captivis Caesar cognovit Vercingetorigem, consumpto pabulo, castra movisse propius Avaricum, atque ipsum cum equitatu expeditisque, qui inter equites proeliari consuessent, insidiarum causa eo profectum (esse), quo nostros postero die pabulatum venturos arbitraretur. **Quibus rebus cognitis, media nocte silentio profectus ad hostium castra mane pervenit. Illi, celeriter per exploratores adventu Caesaris cognito, carros impedimenta que sua in artiores silvas abdiderunt, copias omnes in loco edito atque aperto instruxerunt. Qua re nuntiata, Caesar celeriter sarcinas conferri, arma expediri iussit.**

[19] Collis erat leniter ab infimo acclivis. Hunc ex omnibus fere partibus palus difficilis atque impedita cingebat non latior pedibus quinquaginta. Hoc se colle, interruptis pontibus, Galli fiducia loci continebant, generatimque distributi in civitates omnia vada ac saltus eius paludis obtinebant sic animo parati, ut, si eam paludem Romani perrumpere conarentur, haesitantes premerent ex loco superiore; [...].

[20] Vercingetorix, cum ad suos redisset, prodicionis insimulatus est, quod castra propius Romanos movisset, quod cum omni equitatu discessisset, quod sine imperio tantas copias reliquisset, quod eius discessu Romani tanta opportunitate et celeritate venissent: non haec omnia fortuito aut sine consilio accidere potuisse; [...]; tali modo accusatus ad haec respondit: [...] "Haec ut intellegatis a me sincere pronuntiari, audite Romanos milites." *Producit servos, quos in pabulatione paucis ante diebus exceperat et fame vinculisque excrucieverat. Hi iam ante edocti quae interrogati pronuntiarent, milites legionarios se esse dicunt; fame et inopia adductos clam ex castris exisse, si quid frumenti aut pecoris in agris reperire possent:* [...]. "Haec beneficia," inquit Vercingetorix, "a me habetis, quem prodicionis insimulatis; cuius opera sine vestro sanguine tantum exercitum victorem fame

consumptum videtis; quem, turpiter se ex fuga recipientem, ne qua civitas suis finibus recipiat a me provisum est."

[21] Conclamat omnis multitudo et suo more armis concrepat, quod facere in eo consuerunt cuius orationem approbant: summum esse Vercingetorigem ducem, nec de eius fide dubitandum, nec maiore ratione bellum administrari posse. Statuunt, ut X milia hominum delecta ex omnibus copiis in oppidum mittantur, nec solis Biturigibus communem salutem committendam censent, quod penes eos, si id oppidum retinuissent, summam victoriae constare intellegebant.

[24] [...] Cum agger murum hostium paene contingeret, et Caesar ad opus consuetudine excubaret militesque hortaretur ne quod omnino tempus ab opere intermitteretur, paulo ante tertiam vigiliam est animadversum fumare aggerem, quem cuniculo hostes succenderant, eodemque tempore toto muro clamore sublato, duabus portis ab utroque latere turrium eruptio fiebat. Alii faces atque aridam materiam de muro in aggerem eminus iaciebant, picem reliquasque res, quibus ignis excitari potest, fundebant, [...].

[26] Omnia experti Galli, quod res nulla successerat, postero die consilium ceperunt ex oppido profugere, hortante et iubente Vercingetorige. [...]. Iamque hoc facere noctu apparabant, cum matres familiae repente in publicum procurrerunt flentesque, proiectae ad pedes suorum, omnibus precibus petierunt ne se et communes liberos hostibus ad supplicium dederent, [...].

[30] Fuit haec oratio non ingrata Gallis, et maxime quod ipse animo non defecerat, tanto accepto incommodo, neque se in occultum abdiderat et conspectum multitudinis fugerat; [...]. Itaque, ut reliquorum imperatorum res adversae auctoritatem minuunt, sic huius ex contrario dignitas, incommodo accepto, in dies augebatur. [...].

[31] [...] Vercingetorix [...], Avarico expugnato, [...] ut deminutae copiae redintegrarentur, imperat certum numerum militum civitatibus, [...], sagittariosque omnes, quorum erat permagnus numerus in Gallia, conquiri et ad se mitti iubet. His rebus celeriter id quod Avarici deperierat expletur. Interim Teutomatus, Olloviconis filius, rex Nitiobrigum, cuius pater ab senatu nostro "amicus" erat appellatus, cum magno equitum suorum numero et eis, quos ex Aquitania conduxerat, ad eum pervenit.

[32] Caesar, Avarici complures dies commoratus summamque ibi copiam frumenti et reliqui commeatus nactus, exercitum ex labore atque inopia refecit. Iam prope hieme confecta, cum ipso anni tempore ad gerendum bellum vocaretur et ad hostem proficisci constituisset, [...], legati ad eum principes Haeduorum veniunt oratum ut maxime necessario tempore civitati subveniat: [...].

[37] Dum haec ad Gergoviam geruntur, Convictolitanis Haeduis, cui magistratum adiudicatum a Caesare demonstravimus, sollicitatus ab Arvernibus pecunia, cum quibusdam adolescentibus colloquitur; quorum erat princeps Litavicus atque eius fratres, amplissima familia nati adolescentes. Cum his praemium communicat hortaturque, ut se liberos et imperio natos meminerint. [...].

[38] Litavicus, accepto exercitu, cum milia passuum circiter XXX ab Gergovia abesset, convocatis subito militibus, lacrimans dixit: "Quo proficiscimur, milites? Omnis noster equitatus, omnis nobilitas

interiit; principes civitatis, Eporedorix et Viridomarus, insimulati prodicionis ab Romanis, indicta causa, interfecti sunt. [...]".[...].

[40] **Magna adfectus sollicitudine hoc nuntio Caesar, quod semper Haeduorum civitati praecipue indulserat, nulla interposita dubitatione, legiones expeditas quattuor equitatumque omnem ex castris educit; nec fuit spatium tali tempore ad contrahenda castra, quod res posita in celeritate videbatur; Gaium Fabium legatum cum legionibus duabus castris praesidio relinquit. Fratres Litavici cum comprehendi iussisset, paulo ante reperit ad hostes fugisse. [...] Progressus milia passuum XXV agmen Haeduorum conspicatur; immisso equitatu, iter eorum moratur atque impedit, interdicique omnibus ne quemquam interficiant. Eporedorigem et Viridomarum, quos illi interfectos existimabant, inter equites versari suosque appellare iubet. His cognitis et Litavici fraude perspecta, Haedui manus tendere et deditionem significare [...] incipiunt. Litavicus cum suis clientibus, quibus more Gallorum nefas est etiam in extrema fortuna deserere patronos, Gergoviam profugit.**

[41] **Caesar, nuntiis ad civitatem Haeduorum missis [...] tribusque horis noctis exercitui ad quietem datis, castra ad Gergoviam movit. Medio fere itinere equites a Fabio missi, quanto res in periculo fuerit, exponunt. Summis copiis castra oppugnata demonstrant, [...]. Multitudine sagittarum atque omnis generis telorum multos vulneratos; ad haec sustinenda magno usui fuisse tormenta. [...]. His rebus cognitis Caesar summo studio militum ante ortum solis in castra pervenit.**

[42] Dum haec ad Gergoviam geruntur, Haedui, primis nuntiis ab Litavico acceptis, nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquunt. Impellit alios avaritia, alios iracundia et temeritas, quae maxime illi hominum generi est innata, ut levem auditionem habeant pro re comperta. Bona civium Romanorum diripiunt, caedes faciunt, in servitatem abstrahunt. [...].

[47] Consecutus id quod animo proposuerat, Caesar receptui cani iussit legionique decimae, quacum erat, continuo signa constituit. Ac reliquarum legionum milites non exaudito sono tubae, quod satis magna vallis intercedebat, tamen ab tribunis militum legatisque, ut erat a Caesare praeceptum, retinebantur. Sed elati spe celeris victoriae et hostium fuga et superiorum temporum secundis proeliis, [...] finem sequendi non fecerunt priusquam muro oppidi portisque appropinquarunt. Tum vero, ex omnibus urbis partibus orto clamore, qui longius aberant repentino tumultu perterriti, cum hostem intra portas esse existimarent, sese ex oppido eiecerunt. Matres familiae de muro vestem argentumque iactabant et pectore nudo prominentes, passis manibus, obtestabantur Romanos, ut sibi parcerent [...]; nonnullae, de muris per manus demissae, sese militibus tradebant. [...].

[48] **Interim ei qui ad alteram partem oppidi, ut supra demonstravimus, munitionis causa convenerant, primo exaudito clamore, [...], praemissis equitibus, magno concursu eo contenderunt. Eorum ut quisque primus venerat, sub muro consistebat suorumque pugnantium numerum augebat. Quorum cum magna multitudo convenisset, matres familiae, quae paulo ante Romanis de muro manus tendebant, suos obtestari et more Gallico passum capillum ostentare liberosque in conspectum proferre coeperunt. Erat Romanis nec loco nec numero aequa contentio; simul et cursu et spatio pugnae defatigati non facile recentes atque integros sustinebant.**

[49] Caesar, cum iniquo loco pugnari hostiumque augeri copias videret, praemetuens suis ad Titum Sextium legatum, quem minoribus castris praesidio reliquerat, misit, ut cohortes ex castris celeriter educeret et sub infimo colle ab dextro latere hostium constitueret, ut, si nostros loco depulsos vidisset, hostes terreret. Ipse, paulum ex eo loco cum legione progressus ubi constiterat, eventum pugnae exspectabat.

[51] Nostri, cum undique premerentur, XLVI centurionibus amissis, deiecti sunt loco. Sed intolerantius Gallos insequentes legio decima tardavit, quae pro subsidio paulo aequiore loco constiterat. Hanc rursus XIII legionis cohortes exceperunt, quae ex castris minoribus eductae cum Tito Sextio legato ceperant locum superiorem. Legiones, ubi primum planitiem attigerunt, infestis contra hostes signis constiterunt. Vercingetorix ab radicibus collis suos intra munitiones reduxit. Eo die milites sunt paulo minus septingenti desiderati.

[52] Postero die Caesar, contione advocata, temeritatem cupiditatemque militum reprehendit, quod [...] neque, signo recipiendi dato, constitissent neque ab tribunis militum legatisque retineri potuissent. *Exposuit quid iniquitas loci posset, quid ipse ad Avaricum sensisset, cum, sine duce et sine equitatu deprehensis hostibus, exploratam victoriam dimisisset, [...].*

[53] Hac habita contione et ad extremam orationem confirmatis militibus, [...] legiones ex castris eduxit aciemque idoneo loco constituit. Cum Vercingetorix nihilo minus intra munitiones remaneret neque in aequum locum descenderet, levi facto equestri proelio atque eo secundo, in castra exercitum reduxit. Cum hoc idem postero die fecisset, *satis ad Gallicam ostentationem minuendam militumque animos confirmandos factum existimans*, in Haeduos movit castra. Ne tum quidem insecutis hostibus, tertio die ad flumen Elaver venit, pontem refecit exercitumque traduxit.

[55] Noviodunum erat oppidum Haeduum ad ripas Ligeris opportuno loco positum. Huc Caesar omnes obsides Galliae, frumentum, pecuniam publicam, suorum atque exercitus impedimentorum magnam partem contulerat; huc magnum numerum equorum, huius belli causa in Italia atque Hispania coemptum, miserat. Eo cum Eporedorix Viridomarusque venissent et de statu civitatis cognovissent, [...] non praetermittendum tantum commodum existimaverunt. Itaque, interfectis Novioduni custodibus atque esis qui eo negotiandi causa convenerant, pecuniam atque equos inter se partiti sunt [...]. Ipsi ex finitimis regionibus copias cogere, praesidia custodiasque ad ripas Ligeris disponere equitatumque omnibus locis iniciendi timoris causa ostentare coeperunt, [...].

[57] Dum haec apud Caesarem geruntur, Labienus, eo supplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agedinci, ut esset impedimentis praesidio, cum quattuor legionibus Lutetiam proficiscitur. Id est oppidum Parisiorum, quod positum est in insula fluminis Sequanae. Cuius adventu ab hostibus cognito, magnae ex finitimis civitatibus copiae convenerunt. Summa imperii traditur Camulogeno Aulerco, qui prope confectus aetate tamen propter singularem scientiam rei militaris ad eum honorem evocatus est. Is, cum animadvertisset perpetuam esse paludem, quae influeret in Sequanam atque illum omnem locum magnopere impediret, hic consedit nostrosque transitu prohibere instituit.

[58] Labienus primo vineas agere, cratibus atque aggere paludem explere atque iter munire conabatur. Postquam id difficilius fieri animadvertit, silentio e castris tertia vigilia egressus eodem itinere quo venerat Metiosedum pervenit. Id est oppidum Senonum, in insula Sequanae positum, ut paulo ante de Lutetia diximus. Deprehensis navibus circiter quinquaginta celeriterque coniunctis atque eo militibus iniectis et rei novitate perterritis oppidanis, quorum magna pars erat ad bellum evocata, sine contentione oppido potitur. Refecto ponte, quem superioribus diebus hostes resciderant, exercitum traducit et secundo flumine ad Lutetiam iter facere coepit. Hostes, re cognita ab eis, qui Metiosedo fugerant, Lutetiam incendi pontesque eius oppidi rescindi iubent; ipsi, profecti a palude, ad ripas Sequanae contra Labieni castra considunt.

[60] *Sub vesperum consilio convocato, cohortatus ut ea quae imperasset diligenter industrieque administrarent, naves, quas Metiosedo deduxerat, singulas equitibus Romanis attribuit et, prima confecta vigilia, quattuor milia passuum secundo flumine silentio progredi ibique se exspectari iubet. **Quinque cohortes, quas minime firmas ad dimicandum esse existimabat, castris praesidio relinquit; quinque eiusdem legionis reliquas de media nocte cum omnibus impedimentis adverso flumine magno tumultu proficisci imperat. Conquirat etiam lintres: has, magno sonitu remorum incitatas, in eandem partem mittit. Ipse, post paulo silentio egressus, cum tribus legionibus eum locum petit quo naves appellere iusserat.***

[61] **Eo cum esset ventum, exploratores hostium, ut omni fluminis parte erant dispositi, inopinantes, quod magna subito erat coorta tempestas, ab nostris opprimuntur; exercitus equitatusque, equitibus Romanis administrantibus quos ei negotio praefecerat, celeriter transmittitur. [...].**

[62] Prima luce et nostri omnes erant transportati, et hostium acies cernebatur. Labienus milites cohortatus ut suae pristinae virtutis et secundissimorum proeliorum retinerent memoriam atque ipsum Caesarem, cuius ductu saepe hostes superassent, praesentem adesse existimarent, dat signum proeli. Primo concursu ab dextro cornu, ubi septima legio constiterat, hostes pelluntur atque in fugam coniciuntur; ab sinistro, quem locum duodecima legio tenebat, cum primi ordines hostium transfixi telis concidissent, tamen acerrime reliqui resistebant, nec dabat suspicionem fugae quisquam. Ipse dux hostium, Camulogenus, suis aderat atque eos cohortabatur. *At, incerto nunc etiam exitu victoriae, cum septimae legionis tribunis esset nuntiatum quae in sinistro cornu gererentur, post tergum hostium legionem ostenderunt signaque intulerunt.* Ne eo quidem tempore quisquam loco cessit, sed circumventi omnes interfectique sunt. Eandem fortunam tulit Camulogenus. At ei qui praesidio contra castra Labieni erant relictis, cum proelium commissum audissent, subsidio suis ierunt collemque ceperunt, neque nostrorum militum victorum impetum sustinere potuerunt. Sic cum suis fugientibus permixti, ei quos non silvae montesque texerunt, ab equitatu sunt interfecti. Hoc negotio confecto, Labienus revertitur Agedincum, ubi impedimenta totius exercitus relicta erant: inde cum omnibus copiis ad Caesarem pervenit.

[63] **Defectione Haeduorum cognita, bellum augetur. Legationes in omnes partes mittuntur: [...]. Petunt a Vercingetorige Haedui ut ad se veniat rationesque belli gerendi communicet. Re impetrata, contendunt ut ipsis summa imperii tradatur, et, re in controversiam deducta, totius**

Galliae concilium Bibracte indicitur. Eodem conveniunt undique frequentes legationes. Multitudinis suffragiis res permittitur: ad unum omnes Vercingetorigem probant "imperatorem". Ab hoc concilio Remi, Lingones, Treveri afuerunt: illi, quod amicitiam Romanorum sequebantur; Treveri, quod aberant longius et ab Germanis premebantur, quae fuit causa quare toto abessent bello et neutris auxilia mitterent. Magno dolore Haedui ferunt se deiectos principatu, [...].

[64] Ipse imperat reliquis civitatibus obsides diemque ei rei constituit. *Omnes equites, quindecim milia numero, celeriter convenire iubet; peditatu quem antea habuerit se fore contentum dicit, neque fortunam temptaturum aut in acie dimicaturum, sed, quoniam abundet equitatu, perfacile esse factu frumentationibus pabulationibusque Romanos prohibere, [...].* His constitutis rebus, Haeduis Segusiavisque, qui sunt finitimi provinciae, decem milia peditum imperat; huc addit equites octingentos. His praeficit fratrem Eporedorigis bellumque inferri Allobrogibus iubet. [...].

[65] [...] **Caesar, quod hostes equitatu superiores esse intellegebat et, interclusis omnibus itineribus, nulla re ex provincia atque Italia sublevari poterat, trans Rhenum in Germaniam nuntios mittit ad eas civitates quas superioribus annis pacaverat, equitesque ab his arcessit et levis armaturae pedites, qui inter eos proeliari consuerant. Eorum adventu, quod minus idoneis equis utebantur, a tribunis militum reliquisque equitibus Romanis equos sumit Germanisque distribuit.**

[66] Interea, dum haec geruntur, hostium copiae ex Arvernibus equitesque qui toti Galliae erant imperati conveniunt. Magno horum coacto numero, cum Caesar in Sequanos per extremos Lingonum fines iter faceret, quo facilius subsidium provinciae ferri posset, circiter milia passuum decem ab Romanis trinis castris Vercingetorix consedit, convocatisque ad concilium praefectis equitum, venisse tempus victoriae demonstrat: fugere in provinciam Romanos Galliaque excedere. [...].

[67] [...] **Postero die, in tres partes distributo equitatu, duae acies ab duobus lateribus se ostendunt, una primo agmine iter impedire coepit. Qua re nuntiata, Caesar suum quoque equitatum tripertito divisum contra hostem ire iubet. Pugnatur una omnibus in partibus. [...]. Tandem Germani, ab dextro latere summum iugum nacti, hostes loco depellunt; fugientes usque ad flumen, ubi Vercingetorix cum pedestribus copiis consederat, persequuntur compluresque interficiunt. Qua re animadversa, reliqui, ne circumirentur veriti, se fugae mandant. Omnibus locis fit caedes. Tres nobilissimi Haedui capti ad Caesarem perducuntur: [...].**

[68] **Fugato omni equitatu, Vercingetorix copias, ut pro castris collocaverat, reduxit protinusque Alesiam, quod est oppidum Mandubiorum, iter facere coepit, celeriterque impedimenta ex castris educi et se subsequi iussit. Caesar, impedimentis in proximum collem deductis, duabus legionibus praesidio relictis, [...] circiter tribus milibus hostium ex novissimo agmine interfectis, altero die ad Alesiam castra fecit. Perspecto urbis situ [...], eam circumvallare instituit.**

[69] Ipsum erat oppidum Alesia in colle summo, admodum edito loco, ut nisi obsidione expugnari non posse videretur; cuius collis radices ex duabus partibus duo flumina subleebant. Ante id oppidum planities circiter milia passuum tria in longitudinem patebat: reliquis ex omnibus partibus colles, mediocri interiecto spatio, pari altitudinis fastigio oppidum cingebant. Sub muro partem collis, quae

ad orientem solem spectabat, copiae Gallorum compleverant fossamque et maceriam sex in altitudinem pedum praeduxerant. [...].

[70] Opere instituto, fit equestre proelium in ea planitie, [...]. Summa vi ab utrisque contenditur. Laborantibus nostris, Caesar Germanos summittit legionesque pro castris constituit, ne qua subito irruptio ab hostium peditatu fiat. Praesidio legionum addito, nostris animus augetur; hostes in fugam coniecti se ipsi multitudine impediunt atque, angustioribus portis relictis, coacervantur. Germani acrius usque ad munitiones sequuntur. Fit magna caedes: nonnulli, relictis equis, fossam transire et maceriam transcendere conantur. [...]. Vercingetorix iubet portas claudi, ne castra nudentur. Multis interfectis, compluribus equis captis, Germani sese recipiunt.

[71] Vercingetorix, priusquam munitiones ab Romanis perficiantur, consilium capit omnem ab se equitatum noctu dimittere. Discedentibus mandat ut suam quisque eorum civitatem adeat omnesque qui per aetatem arma ferre possint ad bellum cogant. [...]; copias omnes quas pro oppido collocaverat in oppidum recepit. His rationibus auxilia Galliae exspectare et bellum parat administrare.

[72] Quibus rebus cognitis ex perfugis et captivis, Caesar haec genera munitionis instituit. Fossam pedum viginti directis lateribus duxit, [...]; reliquas omnes munitiones ab ea fossa pedes quadringentos reduxit, [...]. Hoc intermisso spatio, duas fossas quindecim pedes latas, eadem altitudine perduxit, quarum interiorum [...] aqua ex flumine derivata complevit. Post eas aggerem ac vallum duodecim pedum extruxit. [...].

[75] Dum haec apud Alesiam geruntur, Galli, concilio principum indicto, non omnes eos qui arma ferre possent, ut censuit Vercingetorix, convocandos statuunt, sed certum numerum cuique ex civitate imperandum, ne, tanta multitudine confusa, nec moderari nec discernere suos nec frumenti rationem habere possent. Imperant Haeduis atque eorum clientibus, Segusiavis, Ambivaretis, Aulercis Brannovicibus, Blannoviis, milia XXXV; *parem numerum Arvernus, adiunctis Eleutetis, Cadurcis, Gabalis, Vellaviis, qui sub imperio Arvernorum esse consueverunt; Sequanis, Senonibus, Biturigibus, Santonis, Rutenis, Carnutibus duodena milia; Bellovacis X; totidem Lemovicibus; octona Pictonibus et Turonis et Parisiis et Helvetiis; Ambianis, Mediomatricis, Petrocoriis, Nervii, Morinis, Nitiobrigibus quina milia; Aulercis Cenomanis totidem; Atrebatibus IV; Vellocassis, Lexoviis et Aulercis Eburovicibus terna; Rauracis et Boiis bina; [...].*

[76] [...] Coactis equitum VIII milibus et peditum circiter CCXL, haec in Haeduum finibus recensebantur, numerusque inibat, praefecti constituebantur. Commio Atrebatum, Viridomaro et Eporedorigi Haeduis, Vercassivellauno Arverno, consobrino Vercingetorigis, summa imperii traditur. His delecti ex civitatibus attribuuntur, quorum consilio bellum administraretur. Omnes alacres et fiduciae pleni ad Alesiam proficiscuntur, [...].

[77] At ei qui Alesiae obsidebantur, praeterita die qua auxilia suorum exspectaverant, consumpto omni frumento, inscii quid in Haeduis gereretur, concilio coacto, de exitu suarum fortunarum consultabant. Ac, variis dictis sententiis, quarum pars deditioem, pars, dum vires suppeterent, eruptionem censebat, [...].

[78] Sententiis dictis, constituunt ut ei qui valetudine aut aetate inutiles bello sint oppido excedant, atque omnia prius experiantur, quam ad Critognati sententiam descendant. [...]. Mandubii, qui eos oppido receperant, cum liberis atque uxoribus exire coguntur. Hi, cum ad munitiones Romanorum accessissent, flentes omnibus precibus orabant, ut se, in servitatem receptos, cibo iuarent. At Caesar, dispositis in vallo custodibus, recipi prohibebat.

[79] Interea Commius reliquique duces quibus summa imperi permissa erat cum omnibus copiis ad Alesiam perveniunt et, colle exteriori occupato, non longius mille passibus ab nostris munitionibus considunt. Postero die, equitatu ex castris educto, omnem eam planitiem, quam in longitudinem tria milia passuum patere demonstravimus, complent pedestresque copias, paulum ab eo loco abditas, in locis superioribus constituunt. Erat ex oppido Alesia despectus in campum. Concurrunt, his auxiliis visis; fit gratulatio inter eos, atque omnium animi ad laetitiam excitantur. Itaque, productis copiis, ante oppidum considunt et proximam fossam cratibus integunt atque aggere explent seque ad eruptionem atque omnes casus comparant.

[80] Caesar, omni exercitu ad utramque partem munitionum disposito, ut, si usus veniat, suum quisque locum teneat et noverit, equitatum ex castris educi et proelium committi iubet. [...]. Galli inter equites raros sagittarios expeditosque levis armaturae interiecerant, qui suis cedentibus auxilio succurrerent et nostrorum equitum impetus sustinerent. Ab his complures de improvise vulnerati, proelio excedebant. Cum suos pugna superiores esse Galli confiderent et nostros multitudine premi viderent, ex omnibus partibus et ei qui munitionibus continebantur et hi qui ad auxilium convenerant clamore et ululatu suorum animos confirmabant. [...]. Cum a meridie prope ad solis occasum dubia victoria pugnaretur, Germani una in parte confertis turmis in hostes impetum fecerunt eosque propulerunt; quibus in fugam coniectis, sagittarii circumventi interfectique sunt. [...]. At ei qui ab Alesia processerant, maesti, prope victoria desperata, se in oppidum receperunt.

[81] Galli, uno die intermisso atque hoc spatio magno cratium, scalarum, harpagonum numero effecto, media nocte silentio ex castris egressi, ad campestras munitiones accedunt. Subito clamore sublato, qua significatione qui in oppido obsidebantur de suo adventu cognoscere possent, crates proicere et fundis, sagittis, lapidibus nostros de vallo proturbare incipiunt [...]. Eodem tempore, clamore exaudito, dat tuba signum suis Vercingetorix atque ex oppido educit. Nostri, ut superioribus diebus suos locus cuique erat attributus, ad munitiones accedunt; fundis librilibus sudibusque, quas in opere disposuerant, Gallos proterrent. [...].

[83] [...] Ille, ex castris prima vigilia egressus, prope confecto sub lucem itinere, post montem se occultavit militesque ex nocturno labore sese reficere iussit. Cum iam meridies appropinquare videretur, ad ea castra quae supra demonstravimus contendit; eodemque tempore equitatus ad campestras munitiones accedere et reliquae copiae pro castris sese ostendere coeperunt.

[84] Vercingetorix, ex arce Alesiae suos conspicatus, ex oppido egreditur; crates, longurios, musculos, falces reliquaque quae eruptionis causa paraverat profert. Pugnatur uno tempore omnibus locis, atque omnia temptantur: [...].

[86] His rebus cognitis, Caesar Labienum cum cohortibus sex subsidio laborantibus mittit: imperat, si sustinere non posset, deductis cohortibus, eruptione pugnaret; id nisi necessario ne faciat. Ipse adit reliquos, cohortatur ne labori succumbant; omnium superiorum dimicationum fructum in eo die atque hora docet consistere. [...].

[87] Mittit primo Brutum adulescentem cum VI cohortibus Caesar, post cum aliis VI Gaium Fabium legatum; postremo ipse, cum vehementius pugnaretur, integros subsidio adducit. Restituto proelio ac repulsis hostibus, eo quo Labienum miserat contendit; cohortes quattuor ex proximo castello deducit, equitum partem se sequi, partem circumire exteriores munitiones et ab tergo hostes adoriri iubet. Labienus, postquam neque aggeres neque fossae vim hostium sustinere poterant, coactis una XL cohortibus, quas ex proximis praesidus deductas fors obtulit, Caesarem per nuntios facit certiore quid faciendum existimet. Accelerat Caesar, ut proelio intersit.

[88] [...] Nostri, omissis pilis, gladiis rem gerunt. Repente post tergum equitatus cernitur; cohortes aliae appropinquabant. Hostes terga vertunt; fugientibus equites occurrunt. Fit magna caedes. Sedullus, dux et princeps Lemovicum, occiditur; Vercassivellaunus Arvernus vivus in fuga comprehenditur; signa militaria septuaginta quattuor ad Caesarem referuntur: pauci ex tanto numero se incolumes in castra recipiunt. Conspicati ex oppido caedem et fugam suorum, desperata salute, copias a munitionibus reducunt. Fit protinus, hac re audita, ex castris Gallorum fuga. [...].

[89] *Postero die Vercingetorix, concilio convocato, id bellum se suscepisse non suarum necessitatum, sed communis libertatis causa demonstrat, et quoniam sit fortunae cedendum, ad utramque rem se illis offerre, seu morte sua Romanis satisfacere seu vivum tradere velint. Mittuntur de his rebus ad Caesarem legati. Iubet arma tradi, principes produci. Ipse in munitione pro castris consedit; eo duces producuntur; Vercingetorix deditur, arma proiciuntur. [...].*

[90] His rebus confectis, in Haeduos proficiscitur; civitatem recipit. Eo legati ab Arvernibus missi, quae imperaret se facturos pollicentur. Imperat magnum numerum obsidum. Legiones in hiberna mittit. Captivorum circiter viginti milia Haeduis Arvernisque reddit. Titum Labienum duabus cum legionibus et equitatu in Sequanos proficisci iubet; huic Marcum Sempronium Rutilum attribuit. Gaium Fabium legatum et Lucium Minucium Basilum cum legionibus duabus in Remis collocat, ne quam ab finitimis Bellovacis calamitatem accipiant. Gaium Antistium Reginum in Ambivaretos, Titum Sextium in Bituriges, Gaium Caninium Rebilum in Rutenos cum singulis legionibus mittit. Quintum Tullium Ciceronem et Publium Sulpicium, Cabilloni et Matiscone in Haeduis, ad Ararim rei frumentariae causa collocat. Ipse Bibracte hiemare constituit. His rebus litteris Caesaris cognitis Romae, dierum viginti supplicatio indicitur.